

Александров Денис Александрович
denisaleks73@gmail.com
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи
факультету психології Київського
національного університету імені Тараса Шевченка

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Серед розмаїття психодіагностичних методик профорієнтаційної роботи з випускниками загальноосвітніх шкіл, соціальні працівники та психологи традиційно використовують досить сталий тестовий арсенал. Найбільш поширеними є: тест Дж. Голанда, опитувальник Л. Йовайши, диференціально-діагностичний опитувальник Є.О. Клімова, опитувальник «Карта інтересів» А.Є. Голомштока (та її модифікації О.Г. Філімонової, О.П. Мешковської та ін.) тощо. І це, не беручи до уваги популярні тести на кшталт «Профорієнтаційна анкета» (на 27 запитань), «Ким працювати» (на 30 запитань), «Що підходить саме тобі» (на 20 запитань), і навіть таку методика з дивною назвою «Тест на визначення професійного типу особистості» (на 30 запитань). Разом із тим, більшість методик мають свої особливості, які слід враховувати соціальному працівнику при застосуванні у процесі профорієнтаційної роботи зі школярами.

Так, тест Голанда являє собою досить ґрунтовне дослідження, яке спирається на аналіз відповідей на 240 запитань. Але, окрім громіздкості для використання, він обмежений самою теоретичною основою, яка виходила з положення, що більшість людей належать до одного з шести типів особистості, кожен з яких наділений схильністю до конкретного кола професій. Натомість тест Клімова є значно коротшим, проте на основі 20 виборів, надає лише приблизне уявлення щодо базових напрямів майбутньої професії підлітка: «людина-природа», «людина-людина», «людина-знак», «людина-техніка» та «людина-художній образ». Аналогічно й опитувальник Йовайши на основі 24 виборів визначає схильності до роботи з людьми,

дослідницької (інтелектуальної) діяльності, практичних професій, художньої (естетичної) діяльності, екстремальних видів діяльності та планово-економічних професій. Таким чином, дані опитувальники надають занадто розмите коло уявлень щодо майбутнього напрямку діяльності, що може бути достатнім для первинної профорієнтації випускника загальноосвітньої школи, але не дозволяє визначити схильність до конкретних професійних спеціальностей.

На противагу таким методикам, значно вигіднішою та інформативнішою є «карта інтересів» Голомштока, яка на основі 50, 96, 144 або 174 відповідей надає можливість виявити схильність школяра, залежно від модифікації, до цілого кола з 10, 24 або 29 професій. Разом із тим, будучи створеною у 1968 році, даний перелік професій на теперішній час став досить застарілим. Це ж зауваження можна віднести й до усіх згадуваних вище методик. І це торкається не тільки варіантів самих професій, які не включають сучасних напрямів фахової діяльності, але й «морально застарілих» формулювань самих запитань.

Тому, коли виникла необхідність надати допомогу фахівцям при проведенні первинної профорієнтаційної діяльності школярів старших класів загальноосвітніх шкіл, перед нами виникла конкретна необхідність підібрати дієвий, лаконічний, але при цьому достатньо інформативний психодіагностичний інструментарій. На основі попереднього вивчення досвіду застосування та супутніх проблем використання, наш вибір зупинився на методиці Голомштока, призначеної для учнів 9-11 класів, але, у певних випадках, придатної для використання й для дорослих людей віком до 35 років. Таким чином, дана методика може допомогти майбутнім абітурієнтам у виборі спеціальності подальшої вищої або середньо-спеціальної освіти. В окремих випадках така методика могла б знайти свого застосування й на біржах праці, що значно розширює сфери її застосування у соціальній роботі.

При цьому модифікація на 96 питань була занадто поверхневою, а варіант на 174 занадто перевантажений професіями, які відходять у минуле. Тому оптимальним варіантом стала модифікація методики на 144 запитання, на основі якої можна оцінити інтерес до 24 напрямів професійної

діяльності, що значно краще, аніж аморфні варіанти типів професій методик Клімова чи Йовайши.

Після проведення всебічного аналізу досвіду застосування даної методики, була проведена її корекція, яка спрямовувалась, по-перше, на корекцію формулювань самих тверджень щодо особистих уподобань досліджуваної особи, а по-друге, зміну кола спеціальностей, у напрямі наближення їх до сучасних реалій. У результаті проведеної модернізації був створений список у межах 24 видів спеціальностей: фізика, математика, хімія, астрономія, біологія, медицина, фермерство, лісове господарство, філологія, журналістика, історія, мистецтво, геологія, географія, психологія, правознавство та правоохоронна діяльність, транспорт, педагогіка, робочі спеціальності, харчова промисловість та ресторанний бізнес, будівництво та архітектура, легка промисловість та дизайн, техніка та інженерія, комп'ютерні технології та кібернетика.

Аналогічно, були змінені варіанти відповідей. Оригінальна методика пропонувала оцінити кожне твердження за критеріями: дуже подобається – «++», подобається – «+», сумніваюся – «0», не подобається – «-», дуже не подобається – «- -». Це призводило до домінування нейтральних або негативних оцінок серед сучасних школярів. Тому нами впроваджені два альтернативні критерії оцінювання: а) для поглибленого вивчення пропонуються балові оцінки привабливості тверджень зі зміною формулювання «подобається» на «цікавить» (0 – зовсім не цікавить, 1 – дуже рідко цікавить, 2 – інколи цікавить, 3 – дуже цікавить); б) для експрес-діагностики загальних уподобань або неприйнятних спеціальностей пропонується просто поставити знак «+» біля тверджень, які хоча б певною мірою, але, все ж таки, викликають зацікавленість.

Після апробації у 2018-2019 роках, у ході якої була здійснена валідизація та стандартизація опитувальника, нами був одержаний українськомовний модернізований варіант карти інтересів на основі методики Голомштока, придатний для широкого застосування у вітчизняній соціальній роботі при проведенні профорієнтаційних заходів серед школярів та майбутніх абітурієнтів.